

УДК 378.147:36-051:34

СТЬОПКИНА Аліна

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

вулиця Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, 84100, Україна

E-mail: brusal@ukr.net

ТРУБНИК Інна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

вулиця Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, 84100, Україна

E-mail: innatrubnik@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено особливості формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання в закладі вищої освіти. Підкреслюється, що правова культура це невід'ємна частина загальної культури народу, яка є відображенням рівня розвитку конкретного суспільства. Такий зв'язок з правом обумовлений особливостями функціонування нормативно-регулятивної системи держави, оскільки вона охоплює всі сфери життєдіяльності людини, причому рівень сформованості правової культури в значній мірі впливає на вибір відповідних правомірних дій і вчинків у повсякденному житті. Звертається увага на необхідності правового виховання та правової освіти як громадян так і фахівців соціальної сфери. Наведено визначення понять правова культура, правова освіта, правова освіта майбутніх фахівців соціальної сфери. Зазначено, що формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час підготовки у закладі вищої освіти є цілісним освітньо-виховним процесом, що включає: педагогічне управління, що забезпечує організацію та реалізацію системи спільної діяльності суб'єктів підготовки у ЗВО, а також самостійну діяльність студентів. Проаналізовано освітні програми, навчальні плани зі спеціальностей 231 Соціальна робота та 232 Соціальне забезпечення, навчально-методичні комплекси із дисциплін «Основи соціально-правового захисту особистості», «Вступ до фаху», «Система соціального захисту та діяльності соціальних служб». На основі аналізу наукової літератури в статті виявляються особливості формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери та зазначається, що по-перше це безперервний процес, спрямований на підвищення рівня правової культури студента; по-друге, вказаний процес перебуває в тісному взаємозв'язку з правовим вихованням, так як саме завдяки засобам і методам виховання, відбувається інтеграція правових цінностей в свідомість студента, та формування чітких уявлень особистості про правові норми суспільства.

© Стьопкіна А., Трубник І., 2020

Ключові слова: правова культура, правова освіта, фахівці соціальної сфери, заклад вищої освіти, соціальна робота, соціальне забезпечення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни, що відбуваються в економічній, політичній, суспільній сферах, становлення демократичної правової держави невіддільні від процесу розвитку професійної діяльності фахівців соціальної сфери, націленої на вирішення соціальних проблем.

В сучасних умовах проблема оволодіння правовою культурою майбутніми фахівцями соціальної сфери набуває актуальності, оскільки сутність їх діяльності пов'язана з питаннями реалізації та захисту прав людини. Соціальний працівник або фахівець із соціального забезпечення повинен кваліфіковано вирішувати професійні завдання соціально-правової підтримки, надавати соціально-правові послуги, приймати рішення, що стосуються життя клієнтів. Досягнення високого рівня правової культури фахівцем соціальної сфери - це основа його особистісно-професійного зростання, це обов'язкова умова розвитку професії.

Формування правової культури є важливим напрямком підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери під час навчання у закладі вищої освіти, саме тому особливого значення набуває педагогічне забезпечення вказаного процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема формування правової культури цікавить дослідників з різних галузей знань, що підтверджує значна кількість наукових робіт, присвячених вказаній проблемі: праці В. Дичек, М. Михайлової, Л. Ніколаєвої, М. Репіна, С. Тугуз, Ю. Алфьорова, С. Злобіна, Ф. Філіпової і ряду інших дослідників, що працюють в цьому напрямку. Однак, період трансформації політичної, економічної, соціально-культурної сфер життя вимагає додаткового розгляду питання, особливостей формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери.

Формування цілей статті (постановка завдання). Вивчити особливості формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання у закладі вищої освіти.

Вклад основного матеріалу дослідження. Основний Закон України – Конституція України [4] у Статті 1 проголошує, що Україна є незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Тим самим визначаючи завдання, що стоїть перед кожним громадянином України побудувати правову державу у найкращих державотворчих традиціях західноєвропейських країн. Реалізація цього завдання можлива за умови підвищення рівня правової культури громадян взагалі, та фахівців із надання соціально-правових послуг різним категоріям населення зокрема.

Фахівці соціальної сфери, здійснюючи соціально-правову діяльність, досить часто змушені стикатися з питаннями надання консультативно-правової допомоги в області сімейного, цивільного, трудового законодавства, надання допомоги в оформленні документів для отримання передбачених законом пенсій, допомог, пільг, субсидій, аліментів тощо. Окрім того, фахівці здійснюють превентивно-профілактичну роботу з різними категоріями населення щодо охорони та захисту їх законних прав та інтересів.

Перш ніж перейдемо до аналізу умов формування правової культури у студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери, розглянемо дефініцію поняття «правова культура».

Так, юридична енциклопедія визначає правову культуру як систему духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права. Акцентується увага, що правова культура є складовою частиною загальної культури особистості та охоплює всю сукупність найважливіших ціннісних компонентів прав, реальності в її розвитку (право, правосвідомість, правовідносини, правопорядок тощо) [7].

Своєю чергою, Велика українська енциклопедія зазначає, що правова культура – це «якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правосвідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини» [1].

Науковці виділяють наступні форми правової культури особистості [5]:

– правова культура суспільства – частина загальної культури, що представляє собою систему цінностей, накопичених людством в галузі права і відноситься до правової реальності даного суспільства: рівню правосвідомості, режиму законності і правопорядку, стану законодавства, юридичної практики тощо;

– правова культура особистості – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особистості, що забезпечують її правомірну діяльність. Правову культуру особистості складають: правосвідомість і правове мислення, правомірне поведінка, результати правомірної поведінки і правового мислення.

– правова культура професійної групи – одна з форм культури, що властива спільноті людей, які професійно займаються юридичною діяльністю, що потребує спеціальної освіти та практичної підготовки.

Формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери будемо розглядати в контексті правової освіти в ЗВО.

Розглядаємо правову освіту як важливий комплексний компонент механізму правової соціалізації особистості (процесу засвоєння, прийняття та реалізації майбутніми фахівцями соціальної сфери правових цінностей суспільства, ідей, переживань, почуттів і емоцій людей, правових оцінок, норм і моделей поведінки).

Зауважимо, що правова освіта визначається особливостями тієї соціально політичної ситуації, в якій перебуває сучасна Україна. У нових умовах змінюється характер відносин між державою і особистістю, зростає відповідальність і самостійність особистості. Те, що в демократичних державах Заходу і США з довгою правовою традицією виховується самим життям, народжується в сім'ї, виникає як би природно, у нас повинно бути предметом цілеспрямованого формування. Саме це підносить проблему правової освіти на новий рівень.

Правова освіта – це структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо [3, с. 123]. Тобто, правове формування особистості включає в себе не тільки процес правової освіти, а й інші процеси, які носять ненавмисний характер впливу на свідомість особистості.

Під правовою освітою майбутніх фахівців соціальної сфери розуміємо процес, що знаходиться в межах освітнього простору студентів і організований на системі виховних і навчальних дій, спрямованих на створенні умов для формування:

- поваги до права;
- власних уявлень і установок, заснованих на сучасних правових цінностях суспільства;
- компетенцій, достатніх для захисту прав, свобод і законних інтересів особистості і правомірною реалізації її громадянської позиції.

Розглянемо, як науковці розуміють поняття «правова культура фахівця соціальної сфери».

Наприклад, Н. Гарашкін [2] визначає правову культуру соціального працівника як «складову професійної культури, яка визначає правову орієнтацію особистості в контексті професійної діяльності». У своїй роботі автор зазначає, що правова культура соціального працівника є особистісно-професійною характеристикою, що відбиває здатність вирішувати на основі цінностей, знань, досвіду діяльності соціально-правові проблеми клієнтів, відповідно до: правового статусу і професійних обов'язків фахівця, охоронно-захисної та превентивно-профілактичної спрямованості; пріоритету прав людини і відображенням інтересів державної правової ідеології в професійній діяльності; деонтології соціальної роботи, етичних принципів фахівців соціальної сфери; нормативних меж технологічної діяльності, соціальних стандартів.

Так, формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час підготовки у закладі вищої освіти є цілісним освітньо-виховним процесом, що включає: педагогічне управління, що забезпечує організацію та реалізацію системи спільної діяльності суб'єктів підготовки у ЗВО (викладачі, методисти практичної підготовки, супервізори, керівники і фахівці соціальних служб); а також самостійну діяльність студентів. Цей процес спрямований на набуття студентами досвіду соціально-правової діяльності, оволодіння компетенціями і цінностями, необхідними для творчої розробки і реалізації соціально-правових технологій на різних рівнях соціальної роботи.

Аналіз освітніх програм, навчальних планів зі спеціальностей 231 Соціальна робота та 232 Соціальне забезпечення та навчально-методичних комплексів із дисциплін «Основи соціально-правового захисту особистості», «Вступ до фаху», «Система соціального захисту та діяльності соціальних служб» дав змогу дійти висновку, що нормативно-правова база знань в соціальній сфері повинна містити сформовані знання про:

- нормативно-правові документи (закони, постанови, розпорядження, укази тощо) державного, регіонального та муніципального рівня, що відносяться до сфери соціального захисту населення;
- соціальні категорії громадян, які визначено нормативно-правовими документами;
- соціальні пільги, що надаються на підставі нормативно-правових документів;
- умови надання соціальних пільг, виплат, компенсацій тощо;
- джерела фінансування соціальних пільг, виплат, компенсацій;
- установи, що забезпечують надання соціальних пільг, виплат, компенсацій.

Окрім того, майбутній фахівець соціальної сфери повинен отримати наступні уміння щодо соціально-правової компетентності:

- використовувати певний перелік нормативно-правових документів стосовно певної соціально-правової ситуації;
- детально регламентувати права громадян всіх вікових категорій;
- вирішувати проблемні професійні завдання і прогнозувати наслідки своїх дій, проектувати майбутню професійну діяльність;
- володіти юридичними термінами, необхідними для професійної діяльності фахівця соціальної сфери;
- сприяти в соціально-правовій допомозі клієнту;
- знаходити, відбирати і використовувати інформацію, необхідну в соціально-правовій діяльності;
- організовувати та своєчасно інформувати клієнтів про поточні та нові нормативні акти щодо їхнього соціального забезпечення і обслуговування;
- вести роботу з правової освіти батьків, дітей, педагогів, громадськості;
- використовувати і складати необхідні нормативно-правові документи;
- надавати допомогу в складанні і написанні заяв, скарг, звернень, клопотань в різні структури щодо конкретної проблеми;
- виступати в різних інстанціях, захищаючи права клієнта;
- орієнтуватися в правовій базі і відслідковувати її зміни, аналізувати законодавчо-нормативні акти, правові прецеденти тощо.

Окрім побудови навчального процесу в межах соціально-правового розвитку, виховний простір закладу вищої освіти повинен бути спрямований на закріплення правових знань та навичок отриманих під час аудиторної роботи та практичної підготовки студентів. Саме завдяки засобам і методам виховання, відбувається інтеграція правових цінностей в свідомість студентів, та формування чітких уявлень особистості про правові норми суспільства.

В теорії і методиці правового виховання існує потрібна ієрархія цілей, спрямована на формування комплексу специфічних якостей особистості. Сутність даної теорії полягає в наступному: найближча мета – формування системи правових знань; проміжна мета – формування правової переконаності; кінцева мета – формування мотивів і звичок правомірної соціально активної поведінки [6].

Висновки. Отже, на сучасному етапі участь права в житті суспільства різко зросла, посилюється практичний інтерес до права і правових інститутів, збільшилися потоки правової інформації, складається нова нормативно-правова ситуація. Право стало активніше використовуватися для вирішення нагальних проблем, вирішення конфліктів і суперечок, захисту честі, гідності та ділової репутації. Сучасне суспільство все більше усвідомлює свою залежність від якості правової освіти, оскільки рівень правової культури істотно впливає на ефективність діяльності людини в соціумі. Особливо важливим є формування правової культури у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Під час вивчення дисциплін соціально-правової спрямованості відбувається формування правової компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери через зміст дисциплін, організацію їх вивчення та відповідний характер взаємодії суб'єктів навчання. В межах організації вивчення дисциплін соціально-правової спрямованості особлива увага повинна приділятися використанню сучасних освітніх технологій, активних форм і методів навчання, що допоможе сформувати стійке позитивне ставлення до навчального матеріалу,

отримання необхідних професійних правових знань та власне самого навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. С. 116.
2. Гарашкин Н.А. Потенциал культурологического подхода в формировании правовой культуры будущего специалиста социальной работы в вузе. *Вестник Тамбовского университета. Сер. Гуманитарные науки*. Тамбов: ТГУ им. Г.Р. Державина. 2010. Вып. 6 (86).. С. 100-104.
3. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 655 с.
4. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
5. Малько А.В. Теория государства и права. Москва: Юрист, 2005. 300 с.
6. Татаринцева Е. В. Правовое воспитание: методология и методика. Москва: Высшая школа, 1990. 175 с.
7. Юридична енциклопедія: у 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.). Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/13170612/legal/pravova_kultura (дата звернення: 14.02.2020)

Стаття надійшла до редакції 19.12.2019.

СТЁПКИНА Алина

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

улиця Генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, 84100, Украина

E-mail: brusal@ukr.net

ТРУБНИК Инна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

улиця Генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, 84100, Украина

E-mail: innatrubnik@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Резюме. В статье исследованы особенности формирования правовой культуры будущих специалистов социальной сферы во время учебы в заведении высшего образования. Подчеркивается, что правовая культура это неотъемлемая часть общей культуры народа, является отражением уровня развития конкретного общества. Такая связь с правом обусловлена особенностями функционирования нормативно-регулятивной системы государства, поскольку она охватывает все сферы жизнедеятельности человека, причем уровень

сформированности правовой культуры в значительной степени влияет на выбор соответствующих правомерных действий и поступков в повседневной жизни. Обращено внимание на необходимость правового воспитания и правового образования как граждан так и специалистов социальной сферы. Приведены определения понятий правовая культура, правовое образование, правовое образование будущих специалистов социальной сферы. Отмечено, что формирование правовой культуры будущих специалистов социальной сферы при подготовке в заведении высшего образования является целостным образовательно-воспитательным процессом, включающим: педагогическое управление, обеспечивает организацию и реализацию системы совместной деятельности субъектов подготовки в учебном заведении, а также самостоятельную деятельность студентов. Проанализированы образовательные программы, учебные планы специальностей 231 Социальная работа и 232 Социальное обеспечение, учебно-методические комплексы дисциплин «Основы социально-правовой защиты личности», «Введение в специальность», «Система социальной защиты и деятельности социальных служб». На основе анализа научной литературы в статье представлены особенности формирования правовой культуры будущих специалистов социальной сферы и отмечается, что это во-первых непрерывный процесс, направленный на повышение уровня правовой культуры студента; во-вторых, указанный процесс находится в тесной взаимосвязи с правовым воспитанием, так как благодаря средствам и методам воспитания, происходит интеграция правовых ценностей в сознание студента и формирование четких представлений личности о правовых нормах общества

Ключевые слова: правовая культура, правовое образование, специалисты социальной сферы, учреждение высшего образования, социальная работа, социальное обеспечение.

STOPKINA Alina

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Department of Preschool Education and Social Work

State Higher Educational Institution “Donbass State Pedagogical University”

General Batyuk Street, 19, Sloviansk, Donetsk region, 84100, Ukraine

E-mail: brusal@ukr.net

TRUBNIK Inna

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Department of Preschool Education and Social Work

State Higher Educational Institution “Donbass State Pedagogical University”

General Batyuk Street, 19, Sloviansk, Donetsk region, 84100, Ukraine

E-mail: innatrubnik@gmail.com

FORMATION OF THE LEGAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE WHILE STUDYING AT A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary. The article explores the peculiarities of the formation of legal culture of future specialists in the social sphere during higher education. Attention is drawn to the need for legal education and legal education for both citizens and professionals in the social sphere. The definitions of the concepts of legal culture, legal education, legal education of future specialists in the social sphere are given. The educational programs, curricula in the specialties 231 Social work and 232 Social security.

Keywords: legal culture, legal education, social specialists, institution of higher education, social work, social security.

Abstract. Introduction. Changes occurring in the economic, political, social spheres, the formation of a democratic rule of law are inseparable from the process of professional development of professionals in the social sphere, aimed at solving social problems.

Analysis of publications. The problem of the formation of legal culture is of interest to researchers from different fields of knowledge, which confirms a considerable number of scientific works devoted to this problem: the works of V. Ditchek, M. Mikhailova, L. Nikolaeva, M. Repin, S. Tuguz, Y. Alferova, S. Zlobin, F. Filipova, and several other researchers working in this field.

Purpose. To study the peculiarities of the formation of legal culture of future specialists in the social sphere while studying in higher education.

Results. Legal culture is an integral part of the general culture of the people, which is a reflection of the level of development of a particular society.

Formation of legal culture of future specialists in the social sphere is a continuous process aimed at increasing the level of legal culture of the student; secondly, this process is closely linked to legal education, as it is through the means and methods of education that the integration of legal values into the student's consciousness, and the formation of clear ideas about the legal rules of society.

Conclusion. At the present stage, the participation of law in society has increased dramatically, the practical interest in law and legal institutions has increased, the flow of legal information has increased, a new regulatory and legal situation is emerging.

Modern society is increasingly aware of its dependence on the quality of legal education, as the level of legal culture significantly affects the effectiveness of human activity in society. Particularly important is the formation of legal culture in future professionals in the social sphere.

REFERENCES

1. *Great Ukrainian Encyclopedia. Thematic register of slogans in the field "Legal Sciences"* (2017). Kiev: State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House". [in Ukrainian].
2. Garashkin, N. (2010) The potential of the cultural approach in the formation of the legal culture of the future specialist of social work at the university. *Bulletin of the Tambov University. Avg. Humanities*. Tambov: TSU them. G.R. Statehood. 6 (86), 100-104. [in Russian].
3. Gusarev, S. D., (2005) *Legal deontology (Fundamentals of legal activity)*. Kiev: Knowledge. [in Ukrainian].
4. *Constitution of Ukraine* (2016). Kharkiv: Right. [in Ukrainian].
5. Malko, A. V., (2005) *State and Law Theory*. Moscow: Lawyer. [in Russian].
6. Tatarintseva, E. V., (1990). *Legal education: methodology and methodology*. Moscow: Higher School. [in Russian].
7. *Legal Encyclopedia* (1998) Kiev. From: https://leksika.com.ua/13170612/legal/pravova_kultura. [in Ukrainian].

(англійською переклала А. Стюпкіна – доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»)